

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תרנד, פרשת חיי שרה, תשפ"ו

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 03-5740046 y.b.daskal@gmail.com

של"א) - והיינו שכל ששוכר לפועל בסתמא כוונתו שיהא תנאי השכירות כפי מנהג המדינה, ולכן, כיון שמנהג המדינה לשלם פיצויים, חייב לשלם פיצויים, ולפי"ז נמצא דאם התנו ביניהם שלא יהא השכירות כמנהג המדינה ולא ישלם פיצויים, לא נתחייב לשלם כמנהג המדינה, וא"א לתובעו פיצויים - אלא לענ"ד נראה כמ"ש במנחת יצחק (ח"ו סימן קס"ז), דהחיות לשלם פיצויים הוא על פי מה שכתב הש"ך (שנ"ו ס"ק י') על דברי הרמ"א, דנהיגי עכשיו להחזיר כל גניבה אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות מכה דינא דמלכותא. וכתב על זה הש"ך דאף על גב דלא אמרינן דינא דמלכותא מה שהוא נגד דין תורתנו, מכל מקום י"ל דהאי מנהג הוא שנתקן כך, ופשיטא דיש ביד הדור לתקן תקנות, ועוד דגם בדינא דמלכותא הוא כן".

"וכוונת הש"ך - שנהגו להחזיר הגניבה אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות, ואחר שנהגו כן קיבלו הבי"ד המנהג, וכשבאו לדון לפניהם היו פוסקים לגנב להחזיר אף לאחר יאוש ושינוי רשות כפי המנהג. וזה הוי כתקנת בי"ד לקיים המנהג. ומעתה יש עלינו חיוב לקיים המנהג מצד שכן תיקנו בי"ד, ועוד דגם בדינא דמלכותא הוא. ואם כן הכי נמי בנידון דידן, מאחר שמנהג המדינה לשלם פיצויים ונתקבל מנהג זה בבתי דינים שהבי"ד פוסקים כן לשלם פיצויים, והיינו שהבי"ד הסכימו שיש לנהוג כן, כיון שזהו צדק ויושר שכשפטרם פועל יש לשלם לו פיצויים - זה הוי כמו שבי"ד תיקנו לקיים המנהג לשלם פיצויים, ומעתה החיוב לשלם פיצויים הוא משום שבי"ד תיקנו כן, ועוד שזהו דינא דמלכותא וכעין מש"כ הש"ך הנ"ל". עכ"ל.

הנה מבואר בדבריו שהרבה דיינים פוסקים שהתנאי מועיל, כיון שעל פי תורה כל תנאי שבממון קיים, ואנו מחייבים פיצויי פיטורין בגלל ההלכה ולא בגלל חוק המדינה. אבל הרב שטרנבוך סובר שהמנהג לשלם פיצויי פיטורין אינו סתם מנהג שנהגו, אלא שהבית דין הסכימו שזהו היושר והצדק - כמנהג שנהגו להחזיר גניבה לאחר יאוש.

העולה מזה: הרבה דיינים פוסקים שהתנאי מועיל, כיון שעל פי תורה כל תנאי שבממון קיים, ואנו מחייבים פיצויי פיטורין בגלל ההלכה ולא בגלל חוק המדינה. אבל הרב שטרנבוך סובר שהמנהג לשלם פיצויי פיטורין אינו סתם מנהג שנהגו, אלא

בעל הבית שעשה תנאי שלא ישלם פיצויי פיטורין

ובו יבואר: א. הטעם שבתי דין מחייבים פיצויי פיטורין. ב. בעל הבית שהתנה עם הפועל שלא ישלם לו פיצויי פיטורין - האם מהני. ג. שיטת תשובות והנהגות, שפיצויי פיטורין היא תקנה גדולה מאוד של בתי הדין ואין להתנות לבטלה. ד. שיטת משך חכמה שפיצויי פיטורין הם נזק לפועל. ה. ולענ"ד - הם נזק גם לבעל הבית ויכול להתנות לבטל. ו. האם יש מנהג שלא יכול להתנות שלא לשלם פיצויי פיטורין.

הנידון

"לפני שנים רבות הייתי מחוסר פרנסה, ומצאתי עבודה אצל בעל הבית לא קל, שהסכים לקבל אותי לעבודה בתנאי שאחתום לו שלא אקבל פיצויי פיטורין. לפני חודש פוטרתי מעבודתי. אבקש לדעת - האם התנאי פוטר אותי מתשלום פיצויי פיטורין, כיון שבחוק המדינה תנאי זה אינו חוקי".

תשובה

נחלקו בזה הדיינים, ולעניות דעתי ברור שהתנאי חל, ובעל הבית פטור מתשלום פיצויי פיטורין.

ביאור התשובה

עשו תנאי שלא יקבל פיצויי פיטורין

בדין תנאי שעשה בעל הבית עם הפועל שלא יקבל פיצויים, כתב הגאון רבי משה שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ו, סימן רפו) וז"ל:

"קיבלתי דבריו שכותב אודות בעה"ב ששכר פועל והתנה עמו שלא יקבל פיצויים, ומביא מכמה רבנים שהורו שהתנאי חל, ואם יפטר הפועל אין הפועל יכול לתבוע פיצויים. ואף שלפי חוקי המדינה אין בכוח העובד לוותר על זכות הפיצויים שמגיע לו ממעבידו, ולא מועיל מה שהתנה מראש עם העובד שלא ישלם פיצויים - אין להתחשב בחוק, הואיל והוא נוגד את דין התורה, שלדין התורה כל תנאי שהתנה בדבר שבממון - תנאו קיים (כתובות נו א)".

"ולע"ד יש לצדד שאין הדין כן, דהחיות מדין תורה לתשלום פיצויים אינו רק מפני שבשכירות פועלים הכל כמנהג המדינה (חור"מ סימן

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ישראל, שיסודה היה בכלכלה סוציאליסטית, קיבלה חוק זה שאינו מן הדין ואינו מן היושר. לפיכך תמוה מאוד לומר שזה הסכמת בית דין, שלא יועיל עליו תנאי בעל הבית שלא לשלם פיצויי פיטורין.

העולה מזה: חיוב פיצויי פיטורין הוא הפך היושר והצדק ומזיק לפועל ולכלכלה. נמצא שאין יסוד לומר שחיוב זה התקבל כתקנת בית דין, וממילא תנאי בעל הבית מועיל לבטל חיוב זה.

האם אמרינן שלא מועיל תנאי בגלל מנהג העולם

אבל יש לברר האם לא נאמר שתנאי לא יועיל מטעם אחר, דהיינו שכאשר נהגו העולם לשלם פיצויי פיטורין – על דעת כן נהגו, שאפילו תנאי לא יועיל כחוק המדינה שלא מועיל תנאי. אך באמת אין הדבר נכון, כיון שלא מצאנו שנהגו כן. להפך – בפסקי דינים של דיינים ומורי הוראה מובא שתנאי מועיל, וכן נוהגים למעשה. ובדקתי בהרבה מאוד ספרי הלכה, וכולם כאחד סוברים שתנאי מועיל כדי להיפטר מתשלום פיצויי פיטורין.

העולה מזה: שכל מקום שנעשה תנאי ברור מראש – מועיל התנאי, ואין לחייב פיצויי פיטורין מכוח מנהג או חוק המדינה. דינים העולים:

א. הרבה דיינים פוסקים שהתנאי מועיל, כיון שעל פי תורה כל תנאי שבממון קיים, ואנו מחייבים פיצויי פיטורין בגלל ההלכה ולא בגלל חוק המדינה. אבל הרב שטרנבוך סובר שהמנהג לשלם פיצויי פיטורין אינו סתם מנהג שנהגו, אלא שהבית דין הסכימו שזה היושר והצדק – כמנהג שנהגו להחזיר גניבה לאחר יאוש.

ב. שיטת המשך חכמה – שלפועל עדיף שלא לקבל פיצויי פיטורין ויגדל שכרו, מאשר יקבל פיצויי פיטורין ויפחת שכרו.

ג. חיוב פיצויי פיטורין הוא הפך היושר והצדק ומזיק לפועל ולכלכלה. נמצא שאין יסוד לומר שחיוב זה התקבל כתקנת בית דין, וממילא תנאי בעל הבית מועיל לבטל חיוב זה.

ד. שכל מקום שנעשה תנאי ברור מראש – מועיל התנאי, ואין לחייב פיצויי פיטורין מכוח מנהג או חוק המדינה.

שהבית דין הסכימו שזהו היושר והצדק – כמנהג שנהגו להחזיר גניבה לאחר יאוש.

שיטת המשך חכמה

אבל באמת, המשך חכמה סובר שחיוב נתינת פיצויי פיטורין הוא הפך היושר והצדק, כיון שכאשר בעל הבית צריך לשלם פיצויי פיטורין הוא מחשב את הוצאת הפיצויים העתידית ופוחת משכר הפועל, ועדיף לפועל לקבל עכשיו כסף ולא להפסיד עכשיו על חשבון העתיד, ומטעם זה לא חייבה תורה הענקה אלא לעבד עברי שנמכר על ידי בית דין, שתמורתו משולמת לנגנב, והענקה משולמת לנגנב ולא נפחת משכרו, אבל עבד שמוכר עצמו לא חייבה תורה הענקה, כי זה לרעת העבד שיפחית לו האדון משכרו.

וזה לשון קדשו של המשך חכמה (דברים טו, יב):

”כי ימכר לך וכו’ הענק תעניק לו וכו’ מוכר עצמו – אין מעניקים לו (קידושין טו, א). הענין, דנמכר בבית דין בגניבתו מעניקים לו, משום שהכסף של המכירה לקח הנגנב מבית דין, ונמצא דהענקה תהיה לו. אבל מוכר עצמו, הלא בעת המכירה יודע הקונה אותו כי בצאתו בשש הלא יוצרך להעניק לו, ונמצא דהיה נישום ההענקה לפחות עבור זה מדמי המכירה, ומאי יועיל זה לעבד, הלא טבא בוצינא מקרא, ודייק היטב”. עכ”ל.

הנה מבואר, שלפועל עדיף שלא לקבל פיצויי פיטורין ויגדל שכרו, מאשר יקבל פיצויי פיטורין ויפחת שכרו.

העולה מזה: שיטת המשך חכמה – שלפועל עדיף שלא לקבל פיצויי פיטורין ויגדל שכרו, מאשר יקבל פיצויי פיטורין ויפחת שכרו.

עוד טעמים שאין בפיצויי פיטורין יושר וצדק

ומלבד דברי המשך חכמה – היכן היושר והצדק בזה, מדוע יש להביט רק על צד הפועל, הרי מצד בעל הבית, שיש עליו לשלם פיצויי פיטורין, זה הפך היושר והצדק. זאת ועוד, כידוע שכאשר פועל מתפטר מעצמו אינו מקבל פיצויי פיטורין, ופועל שרוצה לצאת מהעבודה אינו יוצא, כי ממתין שיפטרו אותו, ובשנים הללו הוא מזיק לבעל הבית בעבודתו, נמצא שחוק פיצויי פיטורין מזיק לכלכלה.

ובארצות הברית, שהיא סמל של עולם החופש והחירות, אין כלל חוק פיצויי פיטורין, וכן בהרבה ארצות אין חוק זה. אבל כידוע מדינת